

Veritatis Imago

„Scientia nihil aliud est quam veritatis imago. A tudomány nem más, mint a valóság mása.” Vergilius

Tudományos, muzeológiai, kulturális folyóirat

„... *nagyon szeretem a nyelvet, amin élek...*”

Vészits Andrea

Kulcsszavak

Móra Ferenc
író
nyelv

Ferenc Móra
writer
language

Absztrakt

„Ne tessék tőlem megkérdezni, hogy mi az a veres herkány, mert fogalmam sincs róla nekem se. Ezt a hasonlatot én készen kaptam az apámtól, ő meg az apjától kapta, mint ahogy az én unokám is tovább fogja adni az ő unokájának. Ez a mi családi kincsünk, ami talán már a hét vezér óta egyik nemzetünkről a másikra ragad. Egyebet nem jussolnak értőlem se az ivadékaim, de ezt rájuk hagyom, ahogy vettem.” (Móra Ferenc) Ehhez hasonló érdekes, izgalmas Móra-idézeteket vesz sorra esszéisztikus írásában Móra Ferenc dédunokája, Vészits Andrea.

„*Nagyon szeretem a nyelvet, amin élek*”

Ez az egyik legkedvesebb Móra idézetem, mert nagyon pontosan megragadja az író és az embert is. Persze azt a címet is adhattam volna az előadásomnak, hogy „*Műzsaabrak és Ezeregyéjszaka*”.

1887-ben Nyesző Juhász Anna egyszerű kenyérsütő asszony, aki mindössze egy télen át járt iskolába és olyan szegények voltak, mint a templom egere, egy kakas árért vásárolt egy Ezeregyéjszaka meséit a kislfiának, akit megragadott és egy életre elvarázsolt Aladdin története. Attól fogva ő is kincskereső akart lenni és az is lett, szenvedélyesen kereste az ősei kincsét és végül meg is találta a szavakban, a magyar nyelvben. A magyar nyelv volt a kis Ferkó szelleme, akit – akár csak Aladdin – kiszabadított a palackból, és aki teljesítette minden kívánságát. Ugyanis a szavak történeteket teremtettek, s Ferkó ezekkel a történetekkel harcolt a hideg, az éhség, a nyomor és a megaláztatás ellen. Aztán író lett belőle, aki minden olvasójával megosztotta és megosztja még ma is ezt a megtalált kincset.

Arra, hogy ezt Móra Ferenc is így gondolta, bizonyíték a veres herkány, illetve ennek az előadásnak a mottója: „*Ne tessék tőlem megkérdezni, hogy mi az a veres herkány, mert fogalmam sincs róla nekem se. Ezt a hasonlatot én készen kaptam az apámtól, ő meg az apjától kapta, mint ahogy az én unokám is tovább fogja*

adni az ő unokájának. Ez a mi családi kincsünk, ami talán már a hét vezér óta egyik nemzetünkről a másikra ragad. Egyebet nem jussolnak értőlem se az ivadékaim, de ezt rájuk hagyom, ahogy vettem.”

Móra Márton szenvedélyes olvasó volt, akinek a „fantáziája nem hagyott nyugtot és mindig olyan cifraságokat varratott vele a subákra, amik többre voltak neki, mint amennyit értek.” A maga módján ő is művész volt. Juhász Anna pedig a mesebeli kenyérsütő asszony, aki sose fogyott ki a meséből. Móra Ferenc csodálatos nyelvi gazdagságot kapott tőlük, amit ahogy nőtt, csak gyarapítottak a szomszédok, a tágabb környezet. Ezt később úgy fogalmazta meg, hogy őt Félégyháza tette íróvá: „*Az én írásaimban félegyházi nap süt, félegyházi szél fúj, félegyházi sárgarigó futyul.*” A mórói stílus sajátossága, hogy az egész gyerekkorát, a szűkebb és tágabb környezet adta élményeket, a természetközelséget motívumként beledolgozta az írói nyelvébe, attól lett olyan gyönyörű, színes, gazdagon áradó.

Sok csodaszép és nagyon kifejező szó származik a gyerekkorából. Kár, hogy ma már kevesen használják ezeket.

eltiedel – elvesz;
patallérozik – csatangol;
cickéz – ugrat;
nyelvcsaplár – szószátyár;

felejtkezük – szórakozik;
 lekváros kalafantyula – lekváros batyú;
 gyepenhegyes – dalia, büszke járású;
 szürenkezik, szürenkező, elszürenkezik – pihen;
 tátorján idő – viharos, orkánszerű idő;
 fenerospóra – a peronoszpóra helyi neve, egyfajta magyarosítása, hogy értelme legyen.

A sok jellegzetesen félegyházi szó közül az egyik kedvencem a **pétermacska**, ami nem egy Péter nevű cica, hanem egy mókás példa a nyelv félreértésből való gazdagodására. Móra gyerekkorában, Félegyházán voltak olyan kiskunok, akik úgy gondolták, hogy a pétermacska annál jobban szolgál, minél büdösebb. Persze csak a Daru utca környékén uralkodott ez a világnézet, ami nagyon is világnézet volt, ugyanis a pétermacska a világ világítására szolgált. Tudnivaló, hogy a kiskunok a telet is telecskének nevezték, meg a napot is napocskának, sőt az istent is istenkének, így minden jussuk megvolt rá, hogy a kőolajat meg petróleumocskának becézzék. Ez azonban hosszú volt, ezért Móra Ferenc Borbás keresztapja lecsökkentette **petrómocskára**, Borbás keresztanyja csinált belőle **petrómacskát**, és Kis Eszik szomszéd száján lett belőle a szép, értelmes **pétermacska**, amit már csakugyan nem lehetett tovább magyarosítani.

Móra Ferenc nagy előszeretettel használta a népnyelvi szavakat, de sokszor nem egy az egyben. Jellegzetes mórái szóalkotás, hogy a népnyelvi szavak igekötős módosításait használja – **belegyőződik, megfájósodik, beleparancsol, kihujjánt, bekeszegel, bekallantyúz**. Sokszor képzett érdekes, új igéket: **vétkell, meszill, szirtell, muszájít, miszerintezik, szeretreméltóskodik, testvéresít, holttetemkedik**. Az új szavak képzésének érdekes példája, hogy amikor hoztak egy olyan rendeletet, amely szerint a hivatalnokok maguk tartoznak tintáról, tollról gondoskodni, mert ezentúl nem kapnak, Móra két új szót talál ki, a **megtintátalanítást** és a **megtolltalanítást**.

A félegyházi és a szegedi népnyelvben a nincstelen szó ősi alakja volt használatos, a **nincsetlen**. Móra is ezt használta, s ennek a mintájára alkotta meg a **fajvédetlenség** szót a nincsetlen, falusi szegényekre a rendszer haszonélvezőivel, a fajvédőkkel, „*faj védettekkel*” szemben. Aktuális szó lesz ez lassan megint.

Vannak olyan szavak is, amiket Móra Ferenc talált ki:

avicska – avult és ócska;
 makulamák – pöttöm;
 belevegyeledik – beleleegyedik a társalgásba;
 esőcsináló intézet – meteorológiai intézet;
 szívmatra – amikor az ember nem beteg, mégse tud aludni, mert el van nehezelve a szíve;
 csillagkvártély – mennyország.

Móra „*természetközeli*” szóképei:
örömök ritka pillangói
gondok sűrű denevérei
muslinca csillagok

virágszemű jövendő
jegenyeszegte határ
habsörényes hullámparipák – ezt a Tiszával kapcsolatban írta, mert nagyon szerette a folyót.
geológiai lisztmező – a homok
homokból font kötél
mosott égbolt
molnárszemű csillagok – nagyon fényesre vannak sűrölve
 Gyakran emlegette az **égi mezők csillagkavicsolt útjait**, ahol egyszer majd ő is sétálgatni fog

A családjához és az életéhez fűződő szóképek, hasonlatok.

Édesanyjáról, aki nagyon korán őszült:

A hajába már 25 esztendősen beleragadoztak a bikanyálak, amiket a gond pókok fonogatnak, Nem volt életében egy pihenőnapja, egy piros pántlikányi öröme.

Ha rossz hírt kapott, mintha fecske villant volna el a szeme előtt.

Amikor rosszul ment nekik, elfogta a Jóisten a kenyerünk mellől a szalonnát.

Mert úgy megy a világ sora, hogy szűr vágja a fát, ködmön gyűjt belőle tüzet, palást melepszik mellette.

Gyerekként sokszor nyárnak öltözött – mezítláb, lengén.

Amikor kiment a szabadba pihenni: **szellőzködik a lelkem.**

Amikor elszomorodott: **hiába tapsikoltak rám a lombok.**

Amit elfelejtett az kifakult az emlékezés tarka kendőjéből.

Amikor már befutott író volt és mindenféle méltóságosok is keresték a társaságát, kicsit gunyorosan azt írta: **olyan nagy úrral barátkoztam, hogy énvelem ma nem lehet gyalog beszélni.**

Aki nagyon fontos volt neki : **betörné érte homlokával az eget.**

Amikor beteg: **olyan náthás vagyok, mint egy cethal.** Annyira szerette a Tiszát, hogy magát is a folyóhoz hasonlította: **az életem színén halk és lomha folyású, mint a Tisza itt a ház tövében.**

És még két csodaszép kép:

Az ősi törvény alszik a lelkükben, mint a tejútban a fény.

Atomjaimban a protonok körül ijesztő távolságban kering az elektronok naprendszere.

Az írói, újságírói és múzeumigazgatói munkájával kapcsolatos szóképek:

kutyanyelv – hosszában kettévágott, keskeny lap a kutyanyelv, mindig arra írt akár cikket, akár szépirodalmat. „*Igy hívják tolvajnyelven a kéziratpapírt, vagy azért, mert az írás kutyamunka, vagy azért, mert lefetyelés.*”

Nem véletlen, hogy az „Ének a búzamezőkről” címet adta a legszebb regényének, mert a búzamező központi szerepet foglalt el a nyelvi gondolkodásában:

csak a búzamezők mernek még harsogón zöldellni, a szélesen kiterített bársonyabroszok a teremő Isten asztalán;

meddő búzamezőm, a félig felszántott papír;

béresek és ispánok nélkül szántunk vetünk a papírosmezőkön, bár egyetlen hold sincs reánk telekkönyvezve ebből a hazából;

az alkotásnak van olyan fázisa, amikor magától nő a vetés.

De ide kapcsolódik, ahogy magáról és az írókról gondolkodik: álomrétek kaszája, aki a szeleknek gyűjtöm a szénaboglyát.

Az irodalom akkori és sajnos mai helyzetéről alkotott véleményét fejezi ki nagyon szemléletesen azzal, hogy macskaasztalnál ül az irodalom – a gyerekeket ültették külön a kisasztalhoz, akik a felnőttek szerint még nem tudtak rendesen viselkedni.

múzsaaabak – rövidszivar, pettyes virszinia és a pörkölt mogyoró, ez kellett Móra Ferencnek az alkotáshoz, ezzel étette a múzsákat;
ólomszerű – nyomda;
neve mellé deleaturt írt a halál, az élet nem nagyon logikus korrektora;
amikor ásatott – aszalódom a gödrök partján;
a múzeummal kapcsolatban: nagyon szerettem a hivatalom, még ha az nem is szeretett viszont;
amikor meghalt – letette az élet hivatalát.

A szívvel és az ésszel kapcsolatos szóképei:

a szívemig szolgált az ölelés;
szívünkbe szedni örökségnek;
egy dobbanású szívvel az egy ég alatt;
a szívembe beletört a gond tövise;
okos ember tövisekkel bátyázza körül a szívét, hogy le ne legeljék a szamarak – hozzátenném, nagyon hülye számárnak kellett annak lenni, aki az ő szívét le nem legelte...
szépeszű;
eszefeletti – szórakozott;
ész dolgában rendesen ki van ruházkodva;
beleadj a eszt;
vagy ahogy Mórára is mondták gyerekkorában: nem úgy szolgál az esze, mint más rendes embernek.

Az én gondolataim nem járnak sarkantyús csizmában, biz azok csak mezítláb járnak szegénykék, de legalább a maguk lábán, így meg nem messzire lehet jutni – ezt az irodalmi társaságokkal kapcsolatban írta.

Vannak gondolatok, amik szöges csizmában szaladoznak a homlokom mögött – ezt akkor

írta, amikor a kommün után az életét fenyegették.

Gondolataim felhőfutása.

Nagyon szerette a napszakok változását, gyakran használta a régies naptámadat és napáldozat szavakat is:

az ablakra rábarnul az alkonyat;
szőkül az éjszaka;
vannak szép hajnalok, amiknek piros pántlika ég a hajukban;
vannak szobák, ahol bent kel fel a nap és belülről süt kifele a világba.

A térbeli és időbeli távolságok megnevezésére is sajátos kifejezéseket használt. Ha valami távol volt, akkor messzillelem. Ha közel, akkor egy macskaugrásnyira, egy futamodásnyira, egy csirkefutamnyira. A városháza csak egy miatyánknyira van az iskolától. Ami az idő múlását illeti, szerette használni azt a kifejezést, hogy egy félszivarnyi idő.

És a kedvencem az „Ének a búzamezőkről”-ből: Hány üveg spumantival hosszabbak már az esték és hány csókkal rövidebbek az éjszakák.

A félműveltséget kifigurázó kifejezései:
kapicitális eszmetehetség;
rugalmas ló;
egyen meg téged az abszolút.

Az indulatszavak, káromkodások azért különösen érdekesek, mert Móra nem volt indulatos ember, mindig azt mondogatta, hogy „nem szoktam én haragudni azért se, amiért érdemes volna”. Szelíd és udvarias ember volt, aki még a szomszéd kandúrjának se mondta, hogy sicc, hanem azt, hogy „cicuskám, nem lennél szíves más irányba orientálódni?” Mert zárójelben jegyezzük meg, Móra Ferenc bolondja volt a macskának, míg a haja fekete volt és a szíve piros.

Ez nem nagy tralla – nem nagy ügy;

ha valamire rálegyintett: tudja a macska, bánja a ménta, vagy esetleg bánja a mándruc;

ha kicsit felmérgetett, akkor következett a nagyon is édes:
mákos teringette, mézes borongatta vagy a vicces bújjon beléd a bújócska;
ha már tényleg nagyon mérget volt: a nehézség cifrázza ki a füle gombját vagy tarrka kuttya tarrka, kacsarringón kuttyorodott farrka!

De saját bevallása szerint káromkodás gyanánt legtöbbször a plumpudding –ot használta, aki szegény amúgy egy mazsolás sütemény.

De annyira nem volt káromkodós, hogy magának a káromkodásnak is volt nála egy vicces körülírása, hogy az illető visszafele imádkozgatja a mindenszentek liturgiáját.

Ha valaki feleslegessé vált, azt ezzel bocsátotta el:
most pedig obsit, amerre a nap süt vagy fújjon el a szél a talpad alatt.

Vagy kicsit erősebben: **Hozta a jégeső az urakat.
Hordja el a szélvész az asszonyságokat.**

Ha valami nem sikerült: **szélvész vetette, ménkű boronálta.**

Amikor meghívást kaptam a Móra konferenciára, sokat gondolkodtam azon, hogy miről is beszéljek, hiszen ma megint olyan világ van, amikor Móra Ferenc minden sora dermesztően aktuális és ha élne, talán megint veszett destruktív hírébe kerülne. De aztán tanácskoztam vele, és arra jutottunk, hogy a mai Magyarországon olyan hatalmas a megosztottság és olyan magasra csap a gyűlölet, hogy olyasmiről kell beszélni, ami összeköt, ahelyett, hogy elválasztana. És ilyen a mi csodálatos nyelvünk, mindannyiunk öröksége, ami Mórával szólva úgy alszik a lelkünkben, mint tejútban a fény.

S ennek szellemében egy Móra idézettel fejezném be: Nekem az Alföld nyitva felejtett nagy imádságos könyv, amit folyékonyan olvasok. A hóban megmosdott barna földek lassú kizöldülése, a megtisztuló vadvizek megkékülése, a dús vegetáció pillanyitogatása, a fűnek láthatatlan növése és az a fölséges gesztus, amivel a havat virágzó fák alól elinduló magvető elszórja az életet, mint ahogy az Isten elszórta a teremtéskor a csillagokat az égen, ilyen tavasz, ilyen grandiózus és egyéni, nincs máshol kerek e világon.

Móra Ferenc legszebb elköszönése így hangzott: **Isten veled és gyöngyharmat!**

Úgy hogy én is így búcsúzom. Isten Önökkel és gyöngyharmat!

„... I really love the language on which I live”

Andrea Vészits

„Do not ask me what is a „veres herkány” because I also have no idea about it. I got this metaphor from my father and he got it from his father as my granddaughter will continue to give to his granddaughter. This is our family treasure which probably has been stuck from one of our nations to the next since the reigning of the seven leaders. My descendants will not inherit from me anything else but I will leave it to them as I have bought it.” (Ferenc Móra) Interesting and exciting Móra quotes are examined in this essay by Ferenc Móra's great-granddaughter, Andrea Vészits.